

ORIGINALNI NAUČNI RAD
DOI: 10.5937/reci2013087V
UDC:
801.73
82.0

Želimir D. Vukašinić*

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

SLIKA SVIJETA, SUBJEKT I PRIČA ILI NA ZAPADU NIŠTA NOVO

Apstrakt: Potisnuta drama subjekta je, u poznosti istorije Zapada, transformisana u društvenu krizu preko koje se uspostavlja novi poredak i radikalizuju sistemi bezbjednosti. Zato čežnja za istinskom zajednicom ostaje bitno iskustvo, u poznosti istorije ipak izvjesnog subjekta koji, potvrđen ispražnjenom društvenošću, bitiše u izolaciji ili u svojevrsnoj društvenoj poziciji u kojoj bi iznova mogao pronaći konkretnost egzistencije i vjerodostojnost svijeta života. To će nas, što je ključan aspekt ovoga rada, voditi razumijevanju narativne strukture identiteta kao horizonta za moguće razumijevanje istorijom promijenjenog subjekta. Ova interpretacija funkcije pripovijedanja ukazuje na subordinaciju subjekta i priče koja pruža priliku za reviziju našeg današnjeg, pragmatizmom redukovano, poimanja prakse.

Ključne riječi: subjekt, kraj, spasenje, priča, svijet.

* zelimir@fil.bg.ac.rs

Motiv kojim se, ovim razmatranjem, tematizuje iskustvo savremenosti kroz razumijevanje različitih oblika istorijskog probražavanja subjekta i interpretaciju narativne strukture identiteta ima uporište u Rikerovom akcentiranju, u ovom slučaju, težišnog aspekta Aristotelove *Poetike*. U Aristotelovoj *Poetici* je, Riker zapaža, uspostavljena *korelacija između priče i lika* ili, konkretnije, *lik ima identitet koji korespondira identitetu priče*. (v. Riker, 2004, str. 150) Drama subjekta je, po toj osnovi, ovdje razumjevana kao „prelomna tačka“¹ preko koje se struktura narativni identitet. Naime, spasenje je, i u vremenu kontinuirane proizvodnje *kriza*, postalo, upravo iz faktičke zainteresovanosti subjekta za opstajanje, bitan orijentir na kome se uspostavljaju dominantne tekovine savremene zapadne kulture. (v. Vukašinović, 2016, str. 133) Prepoznavanjem strategija maskiranja² subjekta, odnosno onoga *bivstvujućeg koje brine za svoje postojanje*, evidentiraju se granice mogućnosti da se ljudsko postojanje ontološki neutralizuje. To će nas, dakle, a što je ključan aspekt ovoga rada, voditi priznavanju neporecivog, ali, kroz istoriju, uvijek drugačijeg subjekta u pripovjedačkoj strukturi identiteta. Uostalom, „poreklo tragedije je u celosti igra poistovećivanja sa drugim sebe samoga“ (Vatimo, 2011, str. 36), konkretno, pratimo li Vatimov osvrt ka Ničeju, „treba samo osećati nagon za sopstvenim preobražavanjem i govorenjem iz tuđih tela i duša, pa da se bude dramatičar“ (Vatimo, 2011, str. 36). U tom bi se smislu moglo reći da je čitanje narativne strukture identiteta horizont za moguće razumijevanje istorijom neprestano mijenjanog subjekta. Ova interpretacija funkcije pripovijedanja ukazuje na subordinaciju subjekta i priče, na reverzibilnu uslovljenost djelatnika (subjekt) i djelatnosti (pripovijedanje) koja se očitava u narativnoj strukturi identiteta. Uz uvodnu naznaku, u ovom slučaju, treba polazno imati u vidu i ovo Rikerovo zapažanje:

Odlučujući korak u pravcu jednog narativnog shvatanja ličnog identiteta je učinjen kad se od djelovanja pređe na lik. Lik je onaj ko djeluje u priči. I kategorija lika je isto tako narativna kategorija i njena uloga u priči

¹ *Krísis*, grč. - mišljenje, procjena, odluka, prelomna tačka koja zahtjeva donošenje odluke.

² „Maska ne karakteriše samo dekadentnog čoveka, već svaku civilizaciju, pa i onu 'tragičku', koja u Ničeovoj misli preuzima ulogu modela koju je u evropskoj kulturi već imala 'klasičnost'. Ovakvim poimanjem maske, što odgovara odlučivanju za svet pojave, a protiv šopenhauerovskog platonizma, Niče kako se vidi odbacuje i metafizički pesimizam koji celu povest vidi u znaku dekadencije i odvajanja od prvobitnog Jednog, to jest kao povest pojave.“ (Vatimo, 2011, str. 44)

pripada istom narativnom umu kao i sama kompozicija fabule. Tada se postavlja pitanje šta narativna kategorija lika može da doprinese raspravi o ličnom identitetu. Teza koju ćemo ovdje podržavati je da se identitet lika razumijeva putem prenošenja na njega operacije komponovanja fabule koja je najprije primijenjena na ispričano djelovanje. Lik je, mogli bismo reći, sam predmet kompozicije fabule. (Riker, 2004, str. 150)

U *Hermeneutici subjekta* Mišel Fuko tumači smisao filozofskog života, oličen Sokratvom egzistencijom, kao onaj koji izvorno ima funkciju da druge podstiče da se bave samim sobom, da vode brigu o sebi i da sebe ne zapuste. Duša će, naime, *starajući se za sebe i primjenjujući katartičku vještinu*, demonstrirati jedinstvo saznanja i djelovanja, odnosno pokazati i šta je ona i šta (je) ona (oduvijek) zna(la). (v. Vukašinić, 2016, str. 136) U tom se jedinstvu otkriva priroda saznanja kao prisjećanja (grč. anamnesis) kojim se duša može vratiti unazad i tako, iz cjelovitije stvarnosti, omogućiti, u ispravnije vođenom životu, (*pre)utemeljenu (državnu) zajednicu*³. (v. Fuko, 2003, str. 227) Platonovi dijalozi utoliko imaju heurističku, ali i katartičku funkciju; naime, dijalozi, po sebi, demonstriraju put preokreta i, imanentno, sprovode dejstvo pročišćenja duše. (v. Vukašinić, 2016, str. 136) Već se u antici, a ovdje nam je bitno Fukoovo zapažanje, može prepoznati porijeklo djelatnosti *prikrivenog subjekta* koji će, u svom otkrivanju, biti eksplicitno konstituisan u novom vijeku. Sa novovijekovnom metafizikom je, dakle, preko ustoličenja subjekta, markiran *trijumf razuma nad tragedijom*⁴, uspostavljen je novi poredak, otpočelo je *doba slike svijeta*. To doba, kako prepoznaje Hajdeger (v. Hajdeger, 2000, str. 60, 61), karakteriše činjenica da se metafizika manifestovala kao nauka (u vidu vladavine matematičkog, kalikulativnog oblika mišljenja) preko koje subjekt premjerava svijet i transformiše ga u

³ Ovim pitanjem sam se detaljnije bavio u tekstu „Hermeneutika subjekta i egzistencijalni smisao zajednice”. (v. Vukašinić, 2011, str. 213-222)

⁴ „Taj proces se ne može objasniti kao bekstvo od dioniskog haosa ka svetu definisanih oblika. Tačno i da taj aspekt postoji, na primer u iskršavanju određenog zbivanja kao teme drame u kojoj se maskira zbivanje samog Dionisa. Ali ono što je u Ničeovom tekstu očiglednije jeste razorna sila koju dionisko ushićenje vrši upravo nad svetom definisanih pojava, čvrstih granica, uspostavljenih društvenih struktura: to je neposredno delovanje dioniske tragedije da država i društvo, i uopšte ponori što odvajaju čoveka od čoveka, uzmiču pred nadmoćnim osećanjem jedinstva koje vraća u nedra prirode.“ (Vatimo, 2011, str. 37)

objekt svoje instrumentalne volje. U tom se vidokrugu ljudsko djelovanje shvata kao kultura, tačnije, kao sprovođenje kulturne politike kojom se priroda (grč. *physis*) čovjeku ispostavlja kao okruženje. Metafizičkim konstruisanjem subjekta, kao aktivnog principa, čovjek je uspostavljen kao mjera svih stvari, čime je istina (grč. *aletheia*) izgubila svoje autonomno, ontološko utemeljenje. Istina, kao princip važenja koji je zasnovan u dokaznom postupku koji sprovodi subjekt, odgovara imperativu objektivnosti. A to znači da se pojam objektivnosti, u savremenosti, i nakon Kantove kritike moći suđenja, nije dovoljno rigorozno revidirao. Uostalom, „svaki objektivno opštevažeći sud jeste takođe uvek subjektivan, to jest, ako taj sud važi za sve što se nalazi pod jednim datim pojmom, onda on važi takođe za svakoga ko jedan predmet zamišlja pomoću toga pojma.” (Kant, 2004, str. 81) Samo nedostatak misaone rigoroznosti, evidentno, omogućava pozitivizam i, posljedično, pragmatizam savremene nauke. Objektivnost je, preko nauke koja je lišena (samo)kritike, zadobila svojstvo nepromjenjivosti. Umjetničko djelo se, tim principom mjere, svelo na doživljaj (subjekta) i preinačilo u antikvarnu i dekorativnu vrijednost savremene kulture. Suština umjetnosti se tako, vladavinom pozitivizma, odvaja od sudbine čovječanstva. Zaborav kataričke snage umjetnosti, slijedi nam konstatovati, nije samo trenutno stanje u kome se zateklo čovječanstvo, taj zaborav je proces koji, dominacijom tehničkog smisla kulture, ukazuje na *prisustvo umjetnosti do čijeg se smisla ne drži*.

Gramatički pristup jeziku je, i to treba imati u vidu, izraz novovjekovne metafizike i težnje subjekta da ovlada područjem *logos*-a. *Logos* lingvira geopolitički u onoj mjeri u kojoj se subjekt projektuje kao vladar jezika i bivstvovanja. U suštinu stvari se, o tome je ovdje riječ, dejstvom kartezijanske metafizike, postavilo mišljenje (kao suštinsko svojstvo) subjekta, pa je svijet transformisan u objekt, jednako, u predmet eksperimentalnog istraživanja. Subjekt se, u recidivu ove transformacije, postavlja nasuprot svijeta kao objekta. Jezik je, posljedično, opremećen (instrumentalizovan) i, kao takav, prestaje biti razumijevan kao područje ljudskog bivstvovanja. Cjelovitije gledajući, racionalizam se, izvorno, može razumjeti i kao sredstvo (negativne) volje za moć. „Taj subjekat je pre svega subjekat suprotstavljen svetu kao objektu. Sav negativni *pathos* sa kojim čovek spoznaje opštu nužnost i neizbežnost privida zavisi od toga da on, u odnosu prema prividnom svetu, postavlja sebe kao nekog 'drugog', kao ocenjujuću i vrednujuću tačku gledišta.“ (Vatimo, 2011, str. 216) Otud pojam života izražava odnos subjekta prema svijetu koji je kvantifikovan. Dekartovim racionalizmom se, u isto vrijeme, stvarnost svodi na javu, područje ljudskog iskustva se redukuje, svijet gubi svoju ontološku utemeljenost, postaje *slika subjekta*, a metafizika postaje *pogled na svijet*.

Ta suprotstavljenost čoveka i sveta, ako joj tražimo korene, temelji se na razlikovanju svesti (ili uma) i onoga što svest i um nisu. Već u prvim odnosima organizma sa svetom on teži da konstituiše ovu suprotstavljenost

između sveta subjekta kao sveta slobode i pokreta i predmetnog sveta kao statičnosti spoljašnje slike... Suštinsko je da se ima u vidu, sa jedne strane, da je suprotnost čovek-svet suprotnost svest (subjekt)-objekat; i, na drugom mestu, da se ta suprotnost, iako utemeljena na najranijim odnosima organizma sa svetom, čak ni na ovim nivoima ne oblikuje na 'prirodan' način koji ne bi imao ništa sa društvenom uslovljenošću. To je uostalom zaključak do kojeg Niče dolazi kada obavi svoj put demaskiranja subjekta, na osnovu problema uspostavljanja večnog vraćanja i odvratnosti koju ideja večnog vraćanja mora da pobedi u duši čoveka. (Vatimo, 2011, str. 216, 217)

Iz ove distance koju subjekt zauzima spram svijeta, metafizika se preinačuje u pozitivnu nauku čiji je objektivizam pred-postavljen bivstvovanju kao kriterijum stvarnosti. Umjetnost je, posljedično, premještena u fikciju, a subjekt, kao *mjera svih stvari*, sada prikriven u pojmu objektivnosti, preuzima vlast nad bivstvovanjem u cjelini. Objektivnost, u kojoj se prikrija novovijekovni subjekt, maskira čovjekov strah od bivstvovanja. Savremena, pozitivna nauka, kao izraz negativne volje za moć, ilustruje čovjekovu potrebu da „pobjegne iz svijeta“, iz neizvjesnosti, i, upravo je u tome svom polaznom nagonu, pozitivna nauka izraz neprevladane radikalne subjektivnosti, odnosno iracionalnosti subjekta.

Nauka kojom upravlja strah je nauka koja želi da odgovori na potrebu za sigurnošću, pa stoga okamenjuje vlastite simboličke konstrukcije u fetiše, uzdiže se do jedinstvene i definitivne spoznaje sveta. Tako čineći ona se postavlja na istu ravan filozofije ili joj se ona barem približava u meri u kojoj ide preko spoznaje posebnih pojava i pretenduje da odgovori na pitanje sveukupnog značaja svega. (Vatimo, 2011, str. 335)

Objektivnost savremene nauke je, svedenije govoreći, maskirana subjektivnost koja se uspostavila kroz zapadnu metafiziku. Tragička umjetnost, suprotno, narativno dekonstruiše maskirani subjekt, vraća ga u svijet, dovodi ga pred sudbonosno i pruža mu sredstva da, katartički, prevladavajući bol, spoznaje smisao bivstvovanja. Dioniska mudrost je, utoliko, shvaćena i kao put izvorne objektivacije subjektivnosti u cjelini bivstvovanja. Nedovoljna rigoroznost Dekartovog skepticizma je, dakle, čineći poziciju subjekta neupitnom, redukovala introspektivni domet mišljenja. To je, kako primjećuje Vatimo evociranjem Ničeovih uvida, porijeklo negativnog nihilizma:

Samo zato što se postavlja naspram sveta, kao sudija, kao spoljašnje vrednujuće gledište koje ima potrebu da susretne objekat kao svoje drugo, bilo kao stabilnost 'supstancijalnog' prikaza, ili kao celinu proizvoljnih, ali u osnovi ukorotivih sila, samo zbog toga čovek može dostići negativni nihilizam, jednom kada je otkrivena opštost privida i nužnost zablude. Put izlaska iz ove

situacije i prelazak na aktivni i pozitivni nihilizam samo je onaj put koji u demaskiranju ide sve do kraja, uključujući i subjekat. Na kraju, treba biti ironičan ne samo prema objektu i predikatu, već i prema subjektu. (Vatimo, 2011, str. 216, 217)

Radikalnija će sumnja, koja, naime, uvodi subjekt u pitanje, obnovljena biti tek sa Huserlovom transcendentnom egologijom. Fukoova reinterpretacija filozofije kao terapeutike i Huserlova fenomenologija kao transcendentalna egologija jednako ukazuju na bitno područje mišljenja koji nema ishodište u psihologizmu, a bez kojega nauka dokučuje i produbljuje svoju krizu. Kada je ova pozicija subjekta, i kroz krizu evropskih nauka, postala nepodnošljiva, kada je, iz subjekt/objekt dualizma, zapadna metafizika dokučila svoju definitivnu prevaziđenost u odnosu na razumijevanje smisla bivstvovanja, započinje de(kon)struktivno promišljanje njenoga kraja. Sagledavajući ovaj narativ cjelovitije, objava kraja tradicionalne metafizike je, izvorno, izraz težnje subjekta za novim početkom. Utoliko je i objava *kraja moderne* zasnovana u linearnom razumijevanju vremena i iskazana u istrajavajućem očekivanju klimaksa, velikom očekivanju da će situacija subjekta, kao nosioca drame, istorijski konačno biti riješena: prvo, re-inventiranjem sukoba između dobra i zla, i njegovim razrješenjem u *apokalypsis-u*⁵, i, drugo, tehnološkim razvojem nauke čiji je krajnji cilj pobjeda nad izloženošću (nesigurnošću) egzistencije. (v. Vukašinović, 2010, str. 67) Tog klimaksa u istoriji izvjesno nije bilo, očekivanje je iznevjereno, pa se odsustvo rješenja tumači kao kriza kojoj parira i savremena hermeneutika svojim pozivom na učenje *opstajanja u nerazriješenosti*. Opstajanje u hermeneutičkom krugu pretpostavlja da je subjekt, i svojim saznanjem, kadar podnijeti ideju vraćanja. Dioniska mudrost je znanje koje tu ideju čini podnošljivom. Dakle, nakon novovijekovnog trijumfa racionalnosti, i savremenost, kroz iskustvo krize, nalaže, u okvirima zapadne metafizike, povratak pripovjedačkom razumijevanju svrhe tragedije. To bi, imanentno, nalagalo iznovni preobražaj subjekta:

Da bi večno vraćanje jednakog kao pozitivna podudarnost bivstva i značenja bilo moguće, odnosno da otkriće nužne greške ne bi bilo samo negativni nihilizam, već da bi se ono preobrazilo u 'aktivni' i pozitivni nihilizam, potreban je preobražaj subjekta. *Čak, suština uspostavljanja večnog vraćanja, odnosno podudarnosti događaja i smisla, i jeste preobražaj subjekta.*

⁵ a. *Apokalypsis*, grč. - otkriće, raskrivanje. *Apokalyptô*, grč. - otkrivam, raskrivam, otkrivam tajnu, stvar koja se ne pokazuje i ne kazuje, možda sa izražava ali ne može ili ne mora odmah biti iznijeta na vidjelo.

Do ovoga se dolazi u pokušaju da razumemo zašto ideja vraćanja pobuđuje odvratnost i očajanje. (Natimo, 2011, str. 216)

Upravo je ideja vječnog vraćanja istog, reaktivirana principom hermeneutičkog kruga, objavila istinu apokalipse. Naime, u odsustvu konačnog rješenja za ljudsko, historijsko postojanje, ispoljava se i granica predstave o nepromjenjivoj objektivnosti koja bi, na temelju linearnog razumijevanja vremena, ispostavila jedinstvo kraja. Izgubivši jedinstvo kraja, priča se sada dovršava u egzistencijalnoj rasutosti koja je i omogućava u njenom iznuđenom početku. Istina, prisustvujući u rasutosti, vraća svijet u njegovo živo zbivanje i prevladava ukočenost smrti ili u cjelini ukonačeno zbivanje kraja. Apokalipsa apokalipse je istina apokalipse. „Hoće se reći: otkrovenje i propast apokalipse. Otkrovenje: ne postoji istina, glasnik, kraj. Propast: time se okončava ova predstava. - Ne postoji apokalipsa, niti je ikada postojala, niti će je ikada biti.” (v. Velš, 2000, str. 157) Apsolutna istina, dakle, istina u nekom objektivnom smislu, nikada nije ušla u ovaj svijet. Da jeste donijela bi definitivnost, smrt, kraj. Iako nema apsolutnog kraja to, dakako, ne znači da treba zanemarivati pojedinačne, „male” krajeve. Istina apokalipse jeste dakle, pomjerajući ovu interpretaciju ka razumijevanju situacije subjekta, istina eshatologije subjekta u vidu odsustva posljednjeg suda kao zasnivajuće mogućnosti apsolutno novog početka. (v. Vukašinić, 2010, str. 70) To, posljedično, znači i da opraštanje i pomirenje u (ne)razumijevanju, u svakom svojem kašnjenju, a preko korektivne snage slutnje i otkrića vrijednosti (ljepote) razlike, potvrđuje smisao horizonta očekivanja u *beziplaznosti hermeneutičkog kruga*. Opstajući u krugu, subjekt stiže uslove da svojom otvorenošću i, preko onoga najelementarnijeg, dakle unutar najstvarnije egzistencijalne stvarnosti, otkrije budućnosni smisao ljudskog bivstvovanja. Time bi se, i kroz interpretaciju smisla vremena i kroz razumijevanje svrhe historije, dokrajčila navika oponašanja (grč. *mimesis*), utoliko i ponavljanja prošlosti.

Ostaje, ipak, za evidentirati da iako se, kroz historiju, subjekt doveo do nepodnošljivosti, to nikako ne znači da, i nakon ontološke revizije ljudskog bivstvovanja, subjekt može da ne bude. Koliko, naime, svijet nikad ne može biti pročišćen do čistog pojma, toliko *izbavljenje bića nije moguće sve dok subjekt, u svojoj volji*, ostaje neprepoznat, neizrečen, nepriznat, nijem. *Prvo lice*, dakle, nije izgubljeno jer se istina ne može saopštiti u ime drugog. (v. Vukašinić, 2010, str. 69) Uostalom, kako je drama subjekta, historijski, navodno prevladana onda se ista mora re-inventirati putem, u zapadnoj kulturi dominantnog, psihoanalitičkog diskursa ili preko kolektivne katastrofe. Psihoanalitički metod je odgovor na jezičko postojanje čovjeka, taj metod je odgovor na poziv ka stalnom rekonstituisanju subjekta putem priče. Priča, naime, zahtjeva faktički subjekt da bi bila ispričana. Zato bi mogli reći da je smrt autora navodno obilježje postmoderne, a ustvari, ta smrt je invencija sebe-priznavajućeg subjekta koji, praksom pripovijedanja, traži izbavljenje preko cjeline bića. Uostalom,

sudbina Zapada se, pripovjedački, odvija unutar jednog, u sebi variranog ili fabuliranog, narativa čiji su protagonisti Sokrat, Hrist i Zaratustra. Pričati priču znači *biti subjekt konstituisan pričom*. Zato se razumijevanjem istorije bivstvovanja, umjesto da se potencira dis-kontinuitet, treba osvijetliti kontinuitet metamorfoze subjekta. U toj se metamorfozi nalazi porijeklo prikazivačkih umjetnosti. Prikazivačke umjetnosti su, drugim riječima, oblik zbivanja inventivnog pro-izvođenja drugosti u ime poetičkog izbjavljenja subjekta koji se susreće sa sudbinom vlastita postojanja, jednako sa istinom i moralom. Ovo pro-izvođenje (grč. *poiesis*) stvara alternative. Čitanje narativnog identiteta se, sljedstveno, ne može svesti na literarni događaj nego se tiče razumijevanja jezičkog smisla jedne kulture, a da bi se razotkrila mudrost življenja, zadobila vještina ophođenja i očuvala tajna postojanja. (v. Vukašinović, 2010, str. 69) I manir govora je način događanja subjekta, ne samo u vidu stila koji ga određuje nego i efekta koji potvrđuje unutrašnji život subjekta, njegovu osjećajnost, subjektivnost koja potvrđuje čovjekovo ne-indiferentno postojanje. Područje osjećajnosti se treba uključiti u čitanje narativne strukture identiteta. Sentimentalistička interpretacija osjećajnosti, koliko i objektivistička neutralizacija subjektivnosti, ne odgovara adekvatno na uporni poziv bića u kome se zasniva neponovljivost jednog iskustva i vjerodostojnost svjedočanstva. Relativizovanje subjektivnosti opstruira mogućnost da se subjekt demaskira, naime prizna i oslobodi kroz cjelovito razumijevanje smisla govornog akta, potom i kroz kontinuiranu reinterpretaciju strukturalne cjeline narativa. Dijagnostika je, primjerice, ključno područje današnje tehnološki orijentisane medicine, a previđa se da je ista, prevashodno, vještina čitanja simptoma kao govora tijela. Ta vještina je, uostalom, bitan aspekt fenomenologije tijela. Jednako, iz vladavine tehnološkog smisla kulture, izrasta manir interventno-dijagnostičkog čitanja teksta. Zato, pred tehnološki projektovanom slikom „savremenosti“, a akcentirajući ugroženi značaj duhovnog orijentira humanističkih nauka, treba imati u vidu i Aristotelovo zapažanje da je pripovijedanje praxis. Pripovijedanje je, kako Riker apostrofira u šestoj studiji djela *Sopstvo kao drugi* (v. Riker, 2004, str. 147-176), djelovanje, ima etičku funkciju i, mirenjem unutrašnjih suprotnosti, uspostavlja nekad narušeno jedinstvo čovjeka i života. Prilika je, kako zapaža Riker, da se upravo preko Aristotelovog određenja tragedije reinterpretira pojam djelovanja:

Značajno je da je Aristotel, kome dugujemo definiciju tragedije kao podražavanja djelovanja, pod djelovanjem razumijevao spoj (*systasis, synthesis*) slučajnih događaja, fakata koji su takve naravi da se mogu podvrgnuti narativnoj konfiguraciji... Ne može se bolje izraziti da revizija odnosa između djelovanja i djelatnika osim toga zahtjeva i reviziju samog pojma djelovanja ukoliko on treba biti u mogućnosti da se podigne na nivo narativne konfiguracije koja je razvijena na ljestvici jednog života. (Riker, 2004, str. 159)

Koliko Riker insistira na pripovijedanju kao djelovanju, toliko Hajdeger insistira na stvarnosti umjetnosti, a time se otvara horizont praktične filosofije, etike dakle, koja nije preokupirana namjerom da se hoće uspostaviti u vidu „samostalne“ filosofske discipline. (v. Vukašinić, 2016, str. 139) U toj mjeri, pomaknimo ovu interpretaciju korak dalje, pripovijedanje nije tek „priča radi priče“, nego dolazi iz tajne kao bitnog sadržaja istine i onemogućava subjekt da se porekne, da se poništi, da uобрази svoje odsustvo - da ne bude. U tom, neporecivom prisustvu subjekta, zbiva se svjedočanstvo filosofiranja u kome Jaspers prepoznaje zahtjev istinitosti bez koga nauka ne može otpočeti. U tom se temelju istinitosti odgovara na pitanje o smislu nauke, na njen konkretan odnos prema egzistenciji i životu, a, u području istorijske nauke kojom razumijevamo smisao ljudskog postojanja u vremenu, istoriju koja insistira na pokazivanju čovjekove nesreće alternira istorija filosofije kao istorija znanjem uspostavljajućeg mira.⁶ Drugim riječima, istorija mira je utemeljena u majeutičkoj vještini ili u svjedočanstvu iskustva istine egzistencijalnog preokreta, odnosno u činjenici čovjekovog uvijek mogućeg preporoda u istini bivstvovanja.

Polazeći iz suštine istine, priča, u vremenu, pruža drugu priliku: iznova daje subjektu mogućnost da odredi početak, sredinu i kraj - da *fabulira*.

Priča na svoj način razrješava antinomiju tako što, s jedne strane, daje liku jednu inicijativu, to jest moć da započne jedan niz događaja, a da taj početak ne predstavlja neki apsolutni početak, neki početak vremena; a s druge strane, tako što naratoru kao takvom daje moć da odredi početak, sredinu i kraj neke radnje. Postupajući tako što čini da se podudaraju inicijativa lika i započinjanje radnje, priča zadovoljava tezu, ne čineći pri tome nasilje nad antitezom. Ona, u mnogobrojnim aspektima, sačinjava poetičku repliku koju pojam narativnog identiteta daje aporijama pripisivanja. (Riker, 2004, str. 154)

Tako se subjekt, očuvan pripovijedanjem u suštini istine, a razrješavajući unutrašnju antinomiju bića, očuvava u svojoj tajni. Jezik, kada pripovjeda, u svojoj stvarnosti je zato metaforičan i alegorijski, pa u njemu istorijski opstoji istina subjekta naspram definitivnosti suda koju kategorično ispostavlja nauka. Događanje istine se narativno vraća onome iskustvu koje Hajdeger, povratkom poetičkom načinu mišljenja,

⁶ „Filozofija je uočavanje bivstvovanja, veliki mir... U tom smislu istorija filozofije pokazuje istoriju ljudske sreće, čovekova blaženstva; ne pokazuje istoriju datog lepog privida vitalne varke, već istoriju sreće moguće u unutrašnjem prevladavanju pojave.” (Jaspers, 2008, str. 19)

traži u obnavljanju ontološkog smisla *aletheia*-e. (v. Vukašinović, 2016, str. 139) Jezik, metaforom i simbolom, govori ono o čemu čovjek čuti. U području jezika se onda istorijski zbiva neprestana unutrašnja dijalektika subjekta, jedno doživljeno jedinstvo života koje preko *neusklađenosti* komponuje radnju. Pripovjedački struktuiran subjekt se, o tome je ovdje također riječ, onda ne može nikad ni kompletirati u sebi. U potrazi je za drugim, za onim koji sluša i ima dobru volju da čuje. *Dobra volja* je osnov diskurzivne hermeneutike subjekta koja vodi mogućem *opraštanju*, a ne moći suđenja. U tom se potencijalu hermeneutike, a u odnosu na druge tehnike tumačenja, ispoljava humani kvalitet metode. Bijes se, upravo u otklonu subjekta od moći suđenja, iscjeljuje u milost. Pripovijedanje zato poprima svoj smisao preko zahtjeva subjekta za sebe-priznavanjem. Priča, drugim riječima, ima smisao jer se nekoga tiče, jer nekome nešto znači, jer subjekt brine za sebe ali sebi nije dovoljan. Bez drugog, subjekt ne bi mogao biti rekonstituisan... Uostalom, priču o našem rađanju i smrti kompletira drugi: narativni identitet je uspostavljen u razlici. Reći se može i ovako: *priču kompletira drugi kao svjedok rađanja i smrti subjekta*. Ovim iskazom se ne namjerava apsolutizovati bilo koja pozicija, pa ni pozicija drugog. Zato i treba istaći da je *drugi* prisutan upravo zato što se *subjekt ne može poreći*. Istina, to znači, nije ekskluzivna: niti je samo subjektivna, niti je samo objektivna. Istina bića se otvara voljno, pa se, u posredovanju, ne objavljuje samo u onome što je rečeno - nego i u onome što je prećutano. Iskustvo subjekta se, izvjesno, ne može kolektivizovati, ne može se transcendirati, ne može se uopštavati. (v. Vukašinović, 2016, str. 141) Bitan problem u svakom pokušaju (samo)razumijevanja je, utoliko, problem posredovanja. Tu se otvara jedna ontologija odnosa, iskustvo razlike kao (ne)razumijevanja. Zato, u našem pokušaju da razumijemo istorijski smisao jezika, ostaje pitanje: kako pronaći govor da se iskaže sadržaj nerazumijevanja? Zadaća filosofije je da artikuliše nerazumijevanje i da ga oslobodi od antagonizma i antinomija, da ga, potom, hermeneutički uspostavi kao horizont razumijevanja istorijskog smisla razlike. U tom se smislu mišljenje kao *prisjećanje* (grč. *anamnesis*) nalazi na putu jezika i, obnavljajući pravedniju zajednicu, otkriva smisao istorije.

Zaborav smisla istorije, izražen preko kasnog pacifizma, transformiše potisnutu dramu subjekta u društvenu krizu preko koje se uspostavlja novi poredak i radikalizuju sistemi bezbjednosti. Kriza je konstitutivna kontura realnosti, izgovor za osjećaj nezadovoljstva koji buja u ispražnjenosti svakodnevne egzistencije. Umor zapadne kulture, što bi značilo da apsolutnog kraja istorije ili kraja moderne nije bilo, obilježava njenu poznost koja implodira u karnevalizam i simulaciju. Nihilizam, u klimaksu subjektivnog osjećanja nemoći, ne samo da nije prevladan, nego se više i ne namjerava prevladavati. Kulturna (post)industrija, naime, proizvodi obrat vitalizma: u pasivnom nihilizmu se danas uživa. (v. Vukašinović, 2016, str. 141) Višak simboličke vrijednosti je tako izražen u vidu trans-ekonomije ili ideala čiste, sterilisane razmjene koji, u virulentnom prostoru svijeta, poriče vitalnu vezanost subjekta za „objekt” (za prirodu,

za život, za bivstvovanje u cjelini). Višak simboličke vrijednosti buja kroz mutaciju osnovne informacije. Ova mutacija je dominantno svojstvo današnjice: živimo u vremenu dezinformacija. Uostalom, sam virus je mutirana primarna informacija, mutirani binarni kod. Primarna, (osnovna) informacija (npr. bivstvovanje jeste ili $2+2=4$) je, kao takva, prevaziđena jer je elementarna. Samo mutirana informacija je intrigantna, pa je, upravo jer je dezinformacija, prenosiva, infektivna do razmjera pandemije. Svaka novoplasirana teorija zavjere, uz bujanje svakodnevne mutacije osnovne informacije, samo ojačava virulenciju koja uspostavlja navodno promijenjenu društvenu zbilju. Zato je mutirana osnovna informacija virus koji je znak promjene (klimatske, geopolitičke, ekonomske, organske...) U tom je smislu dezinformacija virus koji je, i kao globalna društvena kriza, stvaran. Zato čežnja za istinskom zajednicom, za (raz)govorom (a ne samo za informacijom), ostaje bitno iskustvo, u poznosti istorije ipak izvjesnog subjekta koji, potvrđen ispražnjenom društvenošću, bitiše u izolaciji ili u svojevrsnoj društvenoj dis-poziciji u kojoj bi iznova mogao pronaći konkretnost egzistencije i vjerodostojnost svijeta života. Dakle: na Zapadu (ipak) ništa novo.

Literatura

- Derida, Ž. (1995). *O apokaliptičkom tonu usvojenom nedavno u filosofiji*, Podgorica: Oktoih.
- Fuko, M. (2003). *Hermeneutika subjekta*, Novi Sad: Svetovi.
- Hajdeger, M. (2000). *Šumski putevi*, Beograd: Plato.
- Jaspers, K. (2008). *Svetska istorija filozofije*, Beograd: Fedon.
- Kant, I. (2004). *Kritika moći suđenja*, Beograd: Dereta.
- Liotar, Ž. F. (1991). *Raskol*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Dobra vest.
- Riker, P. (2004). *Sopstvo kao drugi*, Nikšić, Beograd: Jasen.
- Velš, V. (2000). *Naša postmoderna moderna*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Vukašinović, Ž. (2011). Hermeneutika subjekta i egzistencijalni smisao zajednice. *Anali*, 23, Beograd: Filološki fakultet, 213-222.
- Vukašinović, Ž. (2010). Pripovjedačka struktura subjekta i apokalipsa apokalipse ili priča je ovdje izgubila kraj. *Nasleđe*, 16, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 65-74.
- Vukašinović, Ž. (2016). Narrative Identity and the Metamorphoses of the Subject: Is There a Way to Salvation? *Liceum*, 16, Centar za naučnoistraživački rad SANU, Univerzitet u Kragujevcu, 133-142.

Želimir D. Vukašinić

A WORLD VIEW, SUBJECT AND NARRATION OR *IN THE WEST*,
NOTHING NEW

Abstract: In the age of terrorism and virulence, an absence of a true community remains an essential experience of an undeniable subject who, finally justified by its (self) isolation, tends to rediscover the concreteness of existence and vitality of the world of life. This experience will lead us to a possible reading of the narrative structure of identity as a horizon for an understanding of the history of metamorphoses of the subject. This interpretation of the function of narration illuminates a relation between the subject and its story which redefines our contemporary, pragmatically reduced, perception of practice.

Keywords: subject, the end, salvation, story, world.

Datum prijema: 24.08.2020.

Datum ispravki: /

Datum odobrenja: 03.10.2020.